

Jan Macháček

Na tříkolce mezi tanky

...

a III Macháčekových
komentářů k Evropě,
Česku i světovému dění.

Hlavním přínosem Macháčkova Monitoru je zprostředkování debat o mezinárodní politice, které se vedou v Evropě i za oceánem, českým čtenářům. Tím „poevropštuje“ domácí diskusi, v níž nechybí také jeho hodnocení z pozice „macháčekovského realismu“. — *Jacques Rupnik*

Jan Macháček má smysl pro aktualitu v tom pravém smyslu: je jedním z mála novinářů, kteří se nedají oklamat hlučným povrchem přítomnosti a hledají v ní to „skutečně aktuální“ – rozdíl mezi budoucností a minulostí. — *Václav Bělohradský*

Moc rád čtu trefné, kompetentní a aktuální postřehy Honzy Macháčka již nějaké dvě dekády. Mohu si být téměř vždy jist, že nabízí pohled, kterým výrazně obohacuje obvykle velmi ploché vidění témat v rámci tuzemských diskusí. A v tomto přístupu je dlouhodobě konzistentní a prokazující obdivuhodnou výdrž! — *Petr Zahradník*

Již dvacet let čtu téměř denně komentáře Jana Macháčka ke světovým událostem. Nacházím v nich promyšlenou a kritickou aplikaci hodnot na aktuální situaci měnící se politické scény. Mnoho myšlenek v těchto komentářích překračuje svůj časový rámec, a proto vítám jejich publikaci v této knize. — *Edvard Oustrata*

ISBN 978-80-906728-2-6

Jan Macháček
Na tříkolce mezi tanky

Jan Macháček

Na tříkolce mezi tanky

...

a III Macháčkových
komentářů k Evropě,
Česku i světovému dění

© Jan Macháček, 2017

© Bourdon, 2017

© Český rozhlas, Economia, a.s., MAFRA, a.s.

ISBN 978-80-906728-2-6

Obsah

ČÁST I

<i>Rozhovor Anastázie Harris s Janem Macháčkem</i>	9
--	---

ČÁST II

<i>III Macháckových komentářů k Evropě, Česku i světovému dění</i>	63
--	----

O Evropě	65
O Americe	95
O Rusku	109
O české politice, kultuře a demokracii	127
O české ekonomice	163
O ekonomice a ekonomii	203
O politice a demokracii	231
O osobnostech	259

ČÁST III

<i>Napsal o... Citáty z článků Jana Macháčka</i>	283
--	-----

O autorech	316
------------	-----

Část I

Rozhovor

Anastázie Harris

s Janem Macháčkem

Na tříkolce mezi tanky

Prý nemáš rád popis undergroundu dnešními mladými historiky. Proč?

Já vím, že historik je něco jiného než pamětník. Ale oni líčí dobu totality jako samé úpění, utrpení a neštěstí – tak to nebylo. V jejich výkladech chybí zábavnější rovina disentu. Bez humoru, bez legrace, bez zábavy by český underground nikdy nebyl tím, čím byl. Dnes musejí mít mladí lidé pocit, že někde ve sklepech trpěli úporně se tvářící disidenti! Ano, člověk riskoval, mohli ho zavřít a spoustu lidí také zavřeli, občas musel člověk k výslechu, ale bylo přece osvobozující chovat se svobodně v totalitním světě. A těch večírků, té zábavy, dokonce maškarní večírky byly... Byl jsem mladý a určitě jsem ovlivněný vzpomínkovým optimismem, ale i tak: našim heslem přece bylo Magorovo heslo: Hlavně aby nezmizela radost!

Dnes se filmaři baví s filmaři a básníci s básníky. Tehdy se většina kreativních lidí znala a pomáhali těm, co dělali něco nezávislého. Často se mě ptají, jak to, že znám tolik lidí – nejen novináře a ekonomy, ale taky umělce. Jsou to většinou vztahy z té doby: když nějaký nezávislý výtvarník dělal výstavu, my ostatní jsme mu ji pomáhali připravit, protože to bylo u někoho ve stodole, na dvorku nebo na půdě. Nebo když se muzikantům podařilo udělat koncert, pomáhali zase výtvarníci. A dohromady všichni dělali nějakou publicistiku – tak jsem se k ní přichomýtnul i já. To není originální věc, ale v Čechách je důležité, že to má dávnou historii, že umělci, kreativní lidé, zastupují politiku. Samizdat, který byl političtější, dělali zase lidé, kteří suplovali politiku. Třeba Jáchym Topol byl básník, spisovatel. Ivan Lamper dělal koláže, a řada výtvarníků dělala samizdat vedle své kreativní činnosti. Všichni byli nějakým způsobem umělecky založení.

Kamarádil jsem se s nimi, proto jsem se zapojoval a pomáhal. Když jsem začal žít se svou budoucí ženou Markétou, ta měla kolem sebe zase jiné lidi, spojené s vydáváním a s expedicí Kritického sborníku a jiných věcí. Markéta hodně doma přepisovala na stroji, překládala, skládali jsme stránky dohromady a já pak sborník roznášel na osmdesát různých adres v Praze, prodával jsem ho za padesát korun.

1992 – pauza na cigaretu během natáčení dokumentárního filmu japonskou televizí v jižním Bronxu, po koncertu Garáže v Central Parku. Fotograf si hrál se stylizací mezi vyhozenými krámy.

Šel jsi s kabelou a...

Měl jsem jich třeba deset v batohu. Zazvonil jsem, vešel do předsíně, oni mě už znali nebo od někoho věděli, že přijdu já. Sborník vycházel několikrát do roka. Na Národní jsem chodil do Odeonu za paní Duškovou, která si brávala čtyři kusy. Vždycky říkala: „Dva pro mě a dva pro Žilinu.“ A já si říkal, tak přece jenom jsou na Slovensku nějakí disidenti! Jednou tam paní Dušková nebyla, řekli mi: Běžte nahoru, čeká vás tam doktor Žilina. Pohyboval se tam mezi štosy papíru a knih, kouřil Zorky. S tím jsem se pak kamarádil, ale byl jsem zklamaný, že v Žilině disidenti nebyli; byl doktor Žilina v Odeonu. Potom jsme spolupracovali s Jindřichem Pokorným, který byl napojený na Jan Hus Foundation a časopis Rozmluvy, vydávaný v Londýně. Několikrát z Anglie přijeli dva studenti a měli batohy plné knížek. Sešli jsme se s nimi a batohy převzali, knížky jsme pak prodávali, třeba za stovku. Bylo potřeba vydělávat peníze pro rodiny těch, co jsou zavření. Jindřich byl hrozně konspirativní, takže třeba v ponožce nebo v botě měl adresu a furt nás učil, že to tak máme dělat taky.

A dělal jsi to?

Ne, na tuhle konspiraci jsem dost kašlal. Mívali jsme doma často návštěvy, protože má žena uměla dobře anglicky. Je Wintonovo vnouče, její matka byla v Anglii před válkou a pak tam zpátky emigrovali v roce 1968, chodila tam do školy. V sedmdesátém se ale na amnestii vrátili. Tchán říkal, že nesmyslně, ale Markéta uměla anglicky výborně a aktivní angličtina nebyla v disentu na vysoké úrovni. Proto se u nás scházela spousta lidí, novináři ze Západu, náš topičský byt ve Francouzské sloužil jako místo k setkání, a my překládali. Markéta se hodně kamarádila s Václavem Havlem a Zdeňkem Urbánkem, některé starší disidenty jsem poznal díky ní. Třeba Olgu Havlovou, která pořádala spoustu akcí, večírků a karnevalů – chtěla, abychom se nebrali tak vážně. Havla jsem viděl poprvé v roce 1984 na zkoušce The Plastic People of the Universe; se ženou jsme byli v letech 1987 a 1988 párkrát za Havlem a Olgou na Hrádečku.

Jaké bylo tvé první setkání s Havlem?

Nadchnul mě hned. Nechtěl jsem tam jen tak sedět, tak jsem navrhnul, že by se mohl udělat dokument Charty o Vietnamcích, že se o nich

vůbec nemluví, přitom jich je v Československu sto nebo dvě stě tisíc. Nikdo neví, v jakých podmínkách žijí. Mudroval jsem, že by se o ně chartisté měli zajímat. A on mně řekl, ať to tedy napíšu já, když jsem takovej chytřej. To mi přišlo dobrý, že mě hned setřel, ať se toho chopím.

S Olgou jsme hráli na Hrádečku ping-pong – v té stodole kde dříve hrávali Plastici – a později se za mnou občas stavila, když jsem hlídal v Mánesu, povídali jsme. Ráno totiž na náplavce venčila psy. A když byl Václav zavřený, byli jsme jednou s Mejlou Hlavsou u Olgy doma a volali jsme Karlu Krylovi, který mi tehdy přišel jako exotická postava.

Seznámil jsem se také se staršími disidenty z oblasti literatury a filozofie. A bylo skvělé, že existovala podzemní bohemistika. Jiří Brabec, Jan Křen a Miroslav Červinka ji vymysleli pro ty, kdo studovat nemohli nebo nechtěli. Od baptistického faráře Ondřeje Macka, který pak asi dva dny před revolucí emigroval do Ameriky, pronajali společenskou místnost v suterénu protestantského sboru. Bylo to vícegenerační: kromě mne tam chodil Jáchym Topol, Petruška Šustrová, moje žena, Anna Šabatová... Mne nejdřív nechtěli vzít; řekli, že hraji na kytaru, a to stačí. Byl jsem strašně rád, že jsem tam nakonec mohl chodit. Hodně mi to dalo, scházeli jsme se jednou týdně od čtyř do deseti do večera. Oni skvěle přednášeli, protože dvacet let nesměli. Pamatuji si, jak jsme po přednášce Alexandra Sticha rozebírali motiv fenoménu titánství v Máchově Máji, to bylo úžasné!

Dokonce jsme po revoluci dostali všichni oficiálně, že máme tři semestry filozofické fakulty. Skoro nikdo ale neměl čas v tom po roce 1989 pokračovat a dotáhnout to. Chvíli jsme na filozofickou fakultu oficiálně chodili, ještě v dubnu 1990 jsem odevzdal seminární práci.

Před 21. srpnem 1989 Eda Kriseová Havlovi doporučila, ať někam odjede. Odjel k Lipnici, tam byl koncert Hudby Praha. Havel s nimi pak šel k ohni. Na chvíli zmizel, aby si odskočil, ale když se dlouho nevracel, šli ho hledat. Byla tam jímka, kam Havel spadl a začal se topit, protože neuměl plavat. Karel Malík pro něj skočil, chvíli se topili spolu a pak se vyhrabali ven. Potom s nimi Václav ještě seděl u stolu, nachladil se a měl zápal plic. A teď v tom semináři dvě ostrílené disidentky povídají: „Slyšela jsi, že se Havel málem utopil?“ A Anička Šabatová říká: „Jo, a vytáhl ho Halík.“ A já do toho: „Ale to nebyl Halík, to byl můj kamarád Karel Malík, který hraje na saxofon v Hudbě Praha.“

A ony: „Ne, to byl Halík, náš kamarád,“ odpálkovaly mě. (Disidentky suverénně usoudily, že šlo o tajného kněze, o kterém Jan Macháček tehdy nevěděl; on věděl o skutečném zachránci, kterého zase neznaly ony, pozn. AH).

Bral jsem tu školu vážně.

Bylo takových škol víc?

Existovalo několik filozofických kroužků, ale tato jediná byla vedená jako škola: hodnotili nás, známkovali...

Vás známkovali?

Bylo to na vážno, po revoluci nám vystavili opravdový index! Dopředu jsme si řekli, že školu bereme vážně, dáváme pozor, doma se učíme, docházku dodržujeme. Kromě toho existovala spousta volných patočkovských seminářů, které měly formu spočívající v tom, že někdo přišel, vykládal o filozofii a pak se zase rozešli. Do těch jsem občas chodil, ale toto byla jediná škola v ilegalitě, kterou zavedli na bázi disciplíny, kde se obě strany – žáci i vyučující – dohodli, že výuku budou brát vážně.

Takže Macháček, který na školu vždycky z vysoka... Jak mi to vysvětlíš?

Nevím. Přednášky byly hrozně dobré. I když Červinkova versologie mě moc nebavila. Nevím, prostě to nebylo jako ve škole: bylo to živé, zajímavé, inspirující. Ale co si budeme povídat, tak náročné jako denní studium to nebylo. Někdo o tom dokonce natočil dokument, ale nikdy jsem ho neviděl.

A jak to bylo s tvým několikaměsíčním pobytem v blázinci, v Bohnicích?

Už v osmnácti jsem věděl, že na žádnou vysokou školu nechci. Většina mých kamarádů se na univerzitu nehlásila, ne jenom proto, že by je nejspíš nevzali; nezajímalo je to. Třeba Jáchym Topol šel na nějakou nástavbu. Jenomže bez vysoké mě čekaly dva roky vojny. Přihlásil jsem se proto na VŠE s tím, že tam mě snadno přijmou, protrpím to tam, než se mi nějak podaří zařídit si modrou knížku, kterou spousta mých kamarádů už měla. A rodiče-disidenti je k tomu vyloženě vedli.

U nás doma to bylo naprosto nepřijatelné, do mých osmnácti by naši nikdy nedovolili, abych chodil někam předstírat psychickou poruchu. Jen jsem byl plnoletý, začal jsem chodit k vysokoškolské psychiatrice – doktorka Novotná byla jediná pro všechny vysoké školy. Na rovinu jsem jí řekl, že nechci na vojnu, mám strach, že tam spáchám sebevraždu. Ale ona mi pořád říkala, že jsem jenom případ pro psychologa. Začal jsem z toho být nervózní, tak jsem šel k doktorce Bělíkové na Praze 5, ke které chodili mnozí moji kamarádi. Byla moc fajn a normálně zavolala sanitku – viděla, co jsem za případ – a odvezli mě rovnou do Bohnic. Bylo to v roce 1986. Nejdříve se mnou v přijímací místnosti podepsali protokol, pak mě vedli parkem na pavilón číslo dvě, to jsem už byl v tom jejich pyžamu.

Nebál ses, že tam skončíš?

Trochu jsem se bál. Ošetřovatel, který mě vedl, byl obrovský chlap, polománička. Proti dvojce byla na šestce sexuologie a z ní vyšel doktor Ondřej Trojan, kterého jsem znal z ilegálního skautského oddílu. Viděl jsem ho a už zdálky jsem na něj volal jeho přezdívkou: „Hugo! To jsem já!“ Těšil jsem se, že budu mít kamaráda hned naproti, ale ten lapiduch na mě najednou hlubokým hlasem hrozivě zahučí: „To bude dobrý, mladej!“ Vyschlo mi v krku a poprvé mi došlo, že vůbec nevím, do čeho jdu.

Ale od pár kamarádů jsem zhruba slyšel, jak to funguje. Asi třetina z těch lidí, co tam se mnou byli, jsou dnes homelesáci; neměli být zavření, ale byli. Pak tam byli duševně nemocní a mezi nimi „chodiči“ – chodili pořád dokola, ale spíš jen lehčí případy, byl to přijímač, žádní pacienti na svěřací kazajku. A třetí skupina byli kriminálníci, umístění v blázinci po vypršení trestu.

Vzali mě k primárce, která byla zároveň poslankyní v České národní radě, a hned druhý den odjela na školení do Moskvy. To jsem už byl nadopovaný práškama, co mi tam dali, měl jsem pocit, že přede mnou sedí obrovská blondýna. Nafukovala se mi před očima až ke stropu – to jsem měl z těch prášků – pak ale naštěstí zmizela v SSSR.

A neměl jsi z toho hrůzu? Tak silné medikamenty...

No právě. Jak jsem nešikovnej... Všichni mě varovali: NESMÍŠ ty prášky jíst, musíš je nějak schovat pod jazyk. Jenomže těch prášků byla

celá hrst. Když jsem je zkoušel dávat pod jazyk, přišli na to, a speciálně dávali pozor na to, jestli je opravdu polykám.

Fungovalo to zajímavě v tom, že jsem v noci spal jako dřevo. V osm jsem se převálil a usnul a v pět ráno jsem se vzbudil. Byla tam psycholožka, taky blondýna, ale kudrnatá, s pršákem. Pořád mi ukazovala obrázky: „A co v tom vidíte?“ A já: „Nic.“ A v tomhle? A tady? A já: Nic, taky nic, zase nic. „No, tak to by té depresi odpovídalo“, řekla – protože jsem v ničem nechtěl nic vidět. Pak mi dala nějaké texty, do nichž jsem měl rychle doplňovat konce vět.

Už jsi byl vyškolený, co jí říkat?

Ne, vůbec ne. Bylo tam něco o čekání, doplnil jsem „na Godota“ a ona se zeptala, co to je. O čem jsem se s ní mohl bavit, když byla tak blbá?

A pak byla pracovní terapie: na kahanu se nahřála verzatilka a dělaly se mozaiky – chemlon lepený na předepsaný vzor. Naproti mě seděl inženýr, který dělal růžového slona na fialovém pozadí. Šla kolem sestřička a zahlaholila: „To se vám ale povedlo, pane inženýre!“ A on se rozbřečel dojetím. Já šel pak hned druhý den za doktorem: „Já tam nemůžu chodit, já se z toho opravdu zblázním!“ A on řekl: „Dobře, tak kreativní práce asi není nic pro vás, budete sice chodit na pracovní terapii, ale ne na kreativní.“ Souhlasil jsem, že růžové slony nebo modré zajíce dělat nebudu. Nakonec jsem si dokonce vymohl, že tam nebudu chodit vůbec a směl jsem zůstat v pavilónu; šel jsem ke kuřákům, poflakovali se na křídle a vyprávěli si vtipy. Kriminálnický. Poslouchal jsem je skoro měsíc.

Byly dobré?

Jo, ale hned jsem je zase zapomněl. Taky vyprávěli svoje historky. Jeden hasič hodil po manželce telefon. Pak tam byl výpravčí, který se nervově zhroutil z toho, že se bál, že se mu srazí vlaky.

Měl jsem s sebou kytaru; nejdřív mi ji zabavili, protože se báli, že bych se strunou mohl podřezat. Později mi ji ale povolili, mohl jsem jít o patro výš a tam na schodech půl hodiny cvičit. Nebyla zapnutá, abych nerušil. Měl jsem nejspíš štěstí, že primářka byla v Moskvě.

Když už jsem měl léčebnu opustit, vyskytlo se v ní podezření na žloutenku, takže jsem tam kvůli karanténě nakonec zůstal dva měsíce.

Kdo tě chodil navštěvovat?

Kamarádi – většinou ti, co tam už dříve byli. Matka přišla dvakrát, byla ze mě šedivá. Máme psychiatra v rodině – tehdy řekl, že jsem nemorální, protože na vojnu jsou kvóty. Tím, že neodvedli mě, se na vojnu dostane opravdu nemocný člověk. Byl to argument k zamyšlení, ale mě by asi nezviklal, ani kdybych ho slyšel před tím, než jsem se do Bohnic dostal.

Když později má obvodní psychiatrická viděla, co mi v blázinci dávali za prášky, zhrozila se. Varovala mě, ať je nevysazuju, že musím postupně. Ale já ji neposlechnul, byl jsem tak šťastný, že už nic nemusím žrát! Pak jsem měl výpadky, šly na mě děsivé stavy; jednou v lese, u kamaráda, jsem myslel, že skočím ze skály. Ale na vojnu jsem už nemusel. Ještě dvakrát mě pozvali k odvodu, a pak mi dali modrou.

Vidíš a v mateřské školce se tvoje máma naopak urputně snažila přesvědčit soudružku učitelku, že jsi normální a do blázince nepatříš.

Otec školku dokonce pomáhal svépomocí stavět. Strašně se mi tam nelíbilo. Trpěl jsem tam, úpěl, měl hysterické záchvaty; jakmile jsem dostal záchvat, dávali mi teploměr. Vždycky rozvázané tkaničky, celá třída šla jedním směrem, já opačným. Dnes na to nevypadám, ale tam jsem odmítal i jíst. Jednou jsem si hrál s něčím, co vypadalo jako lego; ztratil se jeden dílek a celá třída jsme ho museli hledat. Nakonec jsem ho našel v kapse kalhot, přihlásil jsem se, šťastný, že ho mám. Učitelka mě přede všemi obvinila, že jsem ho chtěl ukrást a práskla mě pravítkem. Nebo jsme si museli hrát na továrníka a nezaměstnané. Poskládali jsme na sebe kostky, a to byla továrna. Měla okýnko, z nějž vykuchoval jeden spolužák. My ostatní jsme měli v ruce kulicha, museli jsme ho žmoulat v ruce, a když na člověka přišla řada, musel tomu v okýnku říct: Pane továrníku, jsem nezaměstnaný a mé děti mají hlad. Nemáte pro mne nějakou práci? A spolužák v okýnku zaječel: Nemám práci! Táhni!

Drsné. Aneb jak vychovat disidenta...

Pamatuješ si to?

Ne. V Brně jsme přispívali na Nikaraguu, ale na nezaměstnané jsme si nehráli.

My jsme pořád kreslili továrny.

A tanky. V roce 1968 ti byly tři roky a ty si pamatuješ 21. srpen.

Jezdili jsme s Láďou Rabochem na tříkolkách a viděli jsme, jak dole v ulici jezdí obrněné transportéry a tanky. Byli jsme z toho na větvi a křičeli jsme: „Obrňáky! Tanky!“ Byly tam zaparkované a my mezi nimi jezdili na těch tříkolkách. Mámy vystrčily hlavu z okna, my nikde; když nás našly, dostali jsme na zadek. Táta mě večer myl a v koupelně ležela červená a modrá cedule, popisná čísla. Vysvětlil mi, že je odmon-toval, aby Rusové nevěděli, kde jsou. Připadalo mi to úplně absurdní.

S tou školkou to nakonec nedopadlo.

Ne. Máma mě nakonec musela dávat nějaké paní na hlídání.

Dnes oceňuji, že jsme doma neměli televizi. Ostatní spolužáci ji měli, pořád se bavili o tom, co v ní dávají: Kapitán Kloss a Čtyři z tanku a pes... Měl jsem mindrák, že jsem nevěděl, o čem se baví. Zato jsme hodně četli, poslouchali rádio. Televizi rodiče koupili, až když mi bylo dvanáct – Ženu za pultem jsem už viděl. Ale pořád jsme hodně poslouchali rádio: o víkendu Meteor, ráno rozcvička, zprávy.

Máma byla vědecká pracovnice a jeden den v týdnu měla studijní volno. Neměli jsme automatickou pračku, tak nasadila holínky, gumovou zástěru a ve sklepě – v neckách – prala. To bylo její volno na vědeckou práci. Patřil nám domek, ale směli jsme obývat jenom dva pokoje. Uhlíři nám nosili uhlí v putnách. S uhlím se tehdy strašně šmelilo, otec je musel kontrolovat, jestli v těch putnách nemají dvojité dno.

Bydleli jsme na konci Malvazinského hřbitova, kde často hrála hřbitovní dechovka. Náš soused Pulkrábek byl legionář. Jak umírali ostatní legionáři, každou chvíli vyřázel z vrátek, měl legionářskou uniformu, s pérem a ty vysoké boty, připadal mi jako mimozemšťan, pořád jsem se na to vyptával – proč má to péro na hlavě.